

ТЕОРІЯ ПРАВА

DOI: [https://doi.org/10.31617/3.2026\(144\)07](https://doi.org/10.31617/3.2026(144)07)
УДК 341.31:351.86

АНДРЕЙКІВ Андрій

<https://orcid.org/0009-0007-0595-7062>

магістр фінансового права
та міжнародної торгівлі
Коледжу права Іллінойського
технологічного інституту (США),
к. ю. н.

*Вест Адамс Стріт, 565, Чикаго, Іллінойс,
60661, США*
aandreikiv@hawk.illinoistech.edu

ANDREIKIV Andrii

<https://orcid.org/0009-0007-0595-7062>

Master of Laws (LL.M.) in Financial Law
and International Trade
Illinois Institute of Technology
Chicago-Kent College of Law (USA),
PhD in Law, (Ukraine)

*565, West Adams St., Chicago,
IL 60661, USA*
aandreikiv@hawk.illinoistech.edu

ТЕРМІНИ "ВІЙНА" ТА "СТАН ВІЙНИ" В КОНЦЕПЦІЇ *JUS POST BELLUM*

Досліджено проблему нормативної невизначеності терміна "війна" в сучасному міжнародному праві крізь призму концепції *jus post bellum*. Проаналізовано міжнародно-правові акти, що регулюють питання збройного конфлікту, агресії та юридичної відповідальності за порушення міжнародного права, й встановлено, що жоден із цих документів не містить юридичного визначення поняття "війна". Доведено, що витіснення терміна "війна" поняттями "агресія" та "збройний конфлікт" після Другої світової війни є концептуально неповним і породжує як теоретичні, так і практичні проблеми у сфері міжнародного права. З'ясовано, що агресія є одностороннім актом держави, тоді як війна – це правовий стан принаймні двосторонніх відносин, за якого сторони вдаються до застосування збройної сили для захисту державного інтересу. Простежено еволюцію доктринальних підходів до визначення війни – від класичної природно-правової традиції (А. Августин, Аквінат, Ф. де Віторія, Ф. Суарес, Г. Гроцій) через кодифікаційний підхід Л. Оппенгейма і Г. Лаутерпахта до сучасних дослідників: Й. Дінштейна, А. Кассезе, М. Мілановича, К. Штана, Б. Оренда, Л. Мея, Г. Басса. Показано, що нормативна асиметрія розвитку трьох складових теорії справедливої війни (*jus*

THE TERMS "WAR" AND "STATE OF WAR" IN THE CONCEPT OF *JUS POST BELLUM*

The study examines the normative indeterminacy of the term war in contemporary international law through the prism of the concept of *jus post bellum*. It analyzes international legal instruments governing armed conflict, aggression, and legal responsibility for violations of international law and establishes that none of these instruments provides a legal definition of war. The article argues that the displacement of the term war by the concepts of aggression and armed conflict after the Second World War represents a conceptually incomplete transformation that gives rise to both theoretical and practical problems in international law. The research demonstrates that aggression constitutes a unilateral act attributable to a state, whereas war represents a legal condition of at least bilateral interstate relations involving the use of armed force in the pursuit or defence of state interests. The evolution of doctrinal approaches to the definition of war is traced from the classical natural-law tradition represented by Augustine, Thomas Aquinas, Francisco de Vitoria, Francisco Suárez, and Hugo Grotius, through the codification-oriented approaches of Lassa Oppenheim and Hersch Lauterpacht, to the contemporary scholarship of Yoram Dinstein, Antonio Cassese, Marko Milanović, Carsten Stahn, Brian Orend, Larry May, and Gary Bass. The article demonstrates that the normative asymmetry in the development of

Copyright © 2026. Автор(и). Це стаття відкритого доступу, яка розповсюджується на умовах ліцензії [Creative Commons Attribution License 4.0 \(CC-BY\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) Міжнародна ліцензія

ad bellum, jus in bello, jus post bellum) є структурною причиною термінологічної невизначеності: на відміну від *jus in bello*, інституціоналізованого через міжнародне гуманітарне право, *jus post bellum* залишається переважно доктринальною конструкцією. Встановлено, що сучасне міжнародне право функціонально розподіляє правову кваліфікацію міждержавного збройного протистояння між категоріями "застосування сили", "агресія", "збройний конфлікт", "окупація" та іншими спеціальними режимами. Агресія характеризує поведінку, атрибутовану конкретній державі, тоді як правові категорії "війна" та "стан війни" охоплюють відповідно політико-правовий і міжнародно-правовий стан міждержавних відносин. Обґрунтовано, що відсутність універсальної *status-based* конструкції, яка б визначала юридичний початок, існування і завершення такого стану, створює додаткову нормативну невизначеність під час формування концепції післявоєнного врегулювання та відновлення (*jus post bellum*). У контексті співвідношення міжнародного та конституційного права надано оцінку особливостям реалізації положень Конституції України та Закону України "Про оборону України" щодо категорій "стан війни", "воєнний стан" і "воєнний час" та зазначено відсутність нормативного визначення поняття "стан війни".

Ключові слова: *jus post bellum*, війна, збройний конфлікт, агресія, стан війни, нормативна невизначеність, теорія справедливої війни, міжнародне гуманітарне право, повосне врегулювання, Конституція України.

the three components of just war theory as *jus ad bellum, jus in bello, and jus post bellum*, constitutes a structural source of terminological indeterminacy. Unlike *jus in bello*, which has been institutionalized through international humanitarian law, *jus post bellum* remains predominantly a doctrinal construct. The article further establishes that contemporary international law functionally distributes the legal characterization of interstate armed confrontation among the categories of use of force, aggression, armed conflict, occupation, and other specialized legal regimes. Aggression characterizes conduct attributable to a particular state, whereas the legal categories of war and state of war encompass, respectively, the broader political-legal condition and the international legal status of interstate relations. It is argued that the absence of a universal *status-based* legal framework defining the legal commencement, existence, and termination of such a condition creates additional normative uncertainty in the development of the legal framework for post-war settlement and recovery (*jus post bellum*). Finally, in the context of the relationship between international and constitutional law, the article examines the implementation of the relevant provisions of the Constitution of Ukraine and the Law of Ukraine On the Defence of Ukraine concerning the categories of state of war, martial law, and wartime. The analysis demonstrates that Ukrainian legislation does not provide a normative definition of the concept of state of war.

Keywords: *jus post bellum*, war, armed conflict, aggression, state of war, normative indeterminacy, just war theory, international humanitarian law, post-war settlement, Constitution of Ukraine.

Вступ

Концепція *jus post bellum* як право після війни набуває дедалі більшої актуальності в сучасній доктрині міжнародного публічного права. Вона охоплює питання припинення збройного протистояння, відновлення миру, притягнення держави-агресора та її посадових осіб до відповідальності та постконфліктного врегулювання (Stahn, 2006, pp. 921–943; Андрейків, 2025). Сучасні дослідники *jus post bellum*, зокрема Б. Оренд (Orend, 2000, pp. 117–137, 2007, pp. 571–591), Л. Мей (May, 2012, pp. 15–30; May & Forcehimes, 2012, pp. 1–20; May & Edenberg, 2013, pp. 1–25) та Г. Басс (Bass, 2004, pp. 384–390), обґрунтували необхідність розгляду *jus post bellum* як третього, самостійного компонента теорії справедливої війни поряд із *jus ad bellum* та *jus in bello*. Карстен Штан, один з найбільш авторитетних дослідників цієї концепції, зазначає, що дослідження *jus post bellum* дотепер залишалося нечисленням і переважно велося в межах теорії справедливої війни, а не позитивного права (Stahn, 2006, pp. 921–943; Stahn et al., 2014, pp. 1–20). Однак ефективне застосування концепції наштовхується на фундаментальну перешкоду: відсутність нормативного визначення самих термінів "війна" та "стан війни" в системі сучасного міжнародного права (Stahn, 2006, pp. 921–943). У цьому дослідженні категорії "мир", "війна", "стан миру" та "стан війни" пропонується використовувати як самостійні політико-правові та міжнародно-правові категорії. Дефініція

"мир" характеризує не лише відсутність застосування збройної сили, а й ґрунтується на співробітництві, взаємному визнанні суверенітету, добросовісному виконанні міжнародних зобов'язань та мирному вирішенні міжнародних спорів. Відповідно, "війна" є не лише визначенням кризи міждержавних відносин із застосуванням збройної сили, а й доказом реалізації державної політики, за якої досягнення державних інтересів здійснюється шляхом організованого застосування воєнної сили та є відмовою від мирних засобів врегулювання спору. Категорії "стан миру" та "стан війни" мають особливе техніко-юридичне застосування, зважаючи на природу цих юридичних феноменів. Якщо мир і війна описують переважно *політико-правову* визначеність міжнародних відносин, то "стан миру" і "стан війни" як *міжнародно-правові поняття* відображають відповідний правовий режим, що охоплює *норми та інституції*, залучені до реалізації взаємовідносин між державами. Наприклад, функціонування інституту сприяння інвестиціям чи взаємного обміну інформацією в адміністративних та кримінальних справах існує в стані миру, але припиняється в умовах стану війни, правова допомога в цивільних та адміністративних справах, дипломатичні, митні, податкові взаємовідносини реалізуються відповідними державними інституціями виключно у мирний час, який з точки зору правової визначеності пропонується означити як "стан миру". І порушення цього правового режиму вважалось міжнародно-карним діянням. Стаття 6(а) Статуту Міжнародного військового трибуналу для покарання злочинців країн Організації Об'єднаних Націй установлювала перелік предметної юрисдикції, а сам процес був безпосередньо пов'язаний із застосуванням норм договірного та звичаєвого права щодо злочинів, у тому числі проти миру, а вже потім як порушення законів та звичаїв війни, злочинів проти людства (Водянніков, 2023, с. 12–29).

Слід зазначити, що об'єктом міжнародної кримінальної відповідальності на початковому етапі формування міжнародного гуманітарного права була саме агресивна війна (*war of aggression*), тобто війна, розв'язана з порушенням міжнародних договорів шляхом одностороннього акту агресії. Саме Нюрнберзький трибунал започаткував індивідуальну кримінальну відповідальність за розв'язання агресивної війни, тоді як сучасне міжнародне право після прийняття Статуту ООН трансформувало цей підхід у категорію злочину агресії, відмовившись від використання поняття "агресивна війна" як основної юридичної конструкції (Статут для Міжнародного трибуналу і покарання головних військових злочинців європейських країн осі, б. д., ст. 6). Парадоксальність ситуації полягає в тому, що міжнародно-правові акти, які регулюють питання збройного конфлікту, агресії та юридичної відповідальності держав, – від Статуту ООН до ранніх Женевських та Гаазьких конвенцій 1864, 1899, 1907, 1949 років та протоколів до них – оперують різними термінами "війна", "агресія" "збройний конфлікт", "окупація", однак, як зазначалось вище, не містять юридичного визначення поняття "війна" як юридичної категорії (*United Nations Charter*, 1945; *Geneva Conventions*, 1949). Ця прогалина, як буде показано нижче, є не лише

суто теоретичною проблемою, а й має серйозні практичні наслідки для механізмів відповідальності та повоєнного врегулювання. При цьому суть наукових застережень полягає не у відсутності правового регулювання збройного протистояння як такого. Сучасне міжнародне право детально регулює правомірність застосування сили, застосування міжнародного гуманітарного права, окупацію, міжнародну кримінальну відповідальність та окремі економічні наслідки конфлікту. Питання полягає у використанні різних функціональних юридичних категорій, які не формують єдиної універсальної конструкції, що характеризувала б правовий стан відносин між державами загалом та юридичний перехід від стану миру до стану війни і назад до миру.

Метою статті є дослідження проблеми нормативної визначеності категорій "війна", "стан війни", "мир" і "стан миру" в сучасному міжнародному праві та їхнього впливу на правове врегулювання постконфліктного середовища, практичну реалізацію післявоєнного відновлення і забезпечення стабільного миру в контексті формування концепції *jus post bellum*. На основі аналізу співвідношення понять "війна", "стан війни", "оголошення війни", "застосування сили", "агресія" та "збройний конфлікт" з'ясовується, чи призвели трансформація міжнародно-правового регулювання після 1945 р. та функціональна фрагментація цих категорій до нормативної та інституційної невизначеності щодо юридичного початку, тривалості й завершення стану збройного протистояння, а також механізмів переходу міждержавних відносин від стану війни до стану мирного співіснування. Окрему увагу приділено проблемі нормативної асиметрії у правовому визначенні стану війни та пов'язаних із ним правових режимів у практиці міжнародних судових і арбітражних установ, а також відображенню проблеми визначення "стану війни" в конституційному законодавстві України.

Стаття складається із семи розділів: у першому розкрито класичну природно-правову традицію осмислення війни; у другому проаналізовано кодифікаційний підхід *Oppenheim* (1940) і *Lauterpacht* (1947); у третьому досліджено причини й наслідки витіснення терміна "війна" після 1945 р.; у четвертому розглянуто позиції сучасних дослідників, як-от *Dinstein* (2011), *Cassese* (1979), *Milanovic* (2014), *Stahn* (2006); у п'ятому йдеться про правову невизначеність моменту переходу від війни / збройного конфлікту до післявоєнного відновлення і про те, як ця невизначеність може впливати на економічні механізми відбудови; у шостому проаналізовано внутрішньодержавний вимір проблеми на прикладі Конституції України; сьомий розділ присвячено зв'язку між невизначеністю терміна "війна" та застосуванням механізмів *jus post bellum*.

1. Класична природно-правова традиція осмислення "війни" та її зв'язок із *jus post bellum*

Звернення до витоків поняття "війна" засвідчує, що ще мислителі раннього Нового часу розуміли необхідність його правового осмислення. Класична теорія справедливої війни історично складалася з двох

елементів – *jus ad bellum* і *jus in bello*; цю двочленну модель розробляли Аврелій Августин, Фома Аквінський, а пізніше – Франсиско де Віторія, Франсиско Суарес та Гуго Гроцій (*Reichberg*, 2017, pp. 1–40; *Reichberg & Syse*, 2014, pp. 1–25). Водночас сучасні дослідники історії доктрини показують, що елементи того, що сьогодні називають *jus post bellum*, фактично вже були наявні в працях саме цих авторів, хоча і не оформлені як окрема доктрина (*Reichberg, Syse & Begby*, 2006, pp. 1–30). Франсиско Суарес у "Диспутації XIII про війну" (1621) розрізняв три фази справедливої війни: початок, ведення і період після перемоги, заклавши тим самим концептуальні основи того, що сьогодні іменується *jus post bellum* (*Suárez*, 1621, *Disp.* XIII). Він сформулював принципи, що стосуються репарацій, долі власності та поведження з переможеною державою, питань, які залишаються центральними для сучасних дискусій про повоєнне врегулювання. Гуго Гроцій у своїй фундаментальній праці "*De Jure Belli ac Pacis*" (1625) здійснив секуляризацію теорії справедливої війни, вписавши її в категорії права і справедливості (*Grotius*, 1625, *Bk.* III). Книга III його трактату містить не лише принципи правомірності ведення бойових дій, а й правила капітуляції, вимоги помірності та заклики до вирішення питань повоєнного врегулювання. Сама назва праці Гроція "Про право війни і миру" засвідчує, що автор розглядав не лише право війни, а й право миру, зокрема питання мирних договорів, реституції, репарацій та відновлення правопорядку. Найдетальніший зв'язок між класичною традицією (Віторія, Суарес, Гроцій) і сучасною доктриною *jus post bellum* простежив Ларрі Мей у праці "*Jus Post Bellum, Grotius, and Meionexia*" (*May*, 2014, pp. 15–26). Він показує, що шість принципів *jus post bellum*, які він пропонує: реституція, репарації, покарання, примирення, відбудова та проголошення миру, вже були окреслені, хоча й без єдиної системи, у текстах Гуго Гроція, Франсиска де Віторії та Франсиска Суареса XVI–XVII століть. Саме на цих текстах Мей будує своє обґрунтування *jus post bellum* як принципу поміркованості (*meionexia*) (*May*, 2014, pp. 15–25). Політичні та правові твори Франсиска де Віторії, зокрема його лекції про право народів ("*De Indis*", "*De Jure Belli*"), є основними джерелами для сучасного аналізу його вчення про обмеження війни та повоєнну реституцію (*Vitoria*, 1991, pp. 1–60). Іммануїл Кант у "Вічному мирі" (1795) переосмислив питання завершення збройного протистояння з позицій практичного розуму (*Kant*, 1996; 2003). Він наполягав, що жоден мирний договір не може вважатися дійсним, якщо містить приховані підстави для майбутньої війни. Кант також стверджував, що переможець не має права карати переможеного або вимагати компенсації виключно через факт своєї військової переваги, що знайшло відображення в сучасних принципах *jus post bellum* (*Stahn*, 2006, pp. 921–943).

Отже, класична доктрина сформувала уявлення про війну як про правовий стан двосторонніх відносин, за якого сторони, відстоюючи державний інтерес, вдаються до застосування збройної сили, і цей стан потребує правового врегулювання на всіх своїх фазах – від початку до

завершення. Ідея правового регулювання післявоєнного миру не є новою – вона походить із класичної природно-правової традиції, насамперед із праць Гроція, Віторії та Суареса (May, 2014, pp. 15–26; Reichberg, 2017, pp. 1–40), однак лише в ХХІ столітті ці розпорошені положення почали концептуалізуватися як самостійна доктрина *jus post bellum* (Stahn, 2006, pp. 921–943; Stahn et al., 2014, pp. 1–20). Проте до чіткого нормативного визначення поняття "війна" класичні автори так і не дійшли.

2. Кодифікаційний підхід: Л. Оппенгейм і Г. Лаутерпахт

Кодифікаційний підхід до визначення поняття "війна" у ХІХ–ХХ ст. найбільш послідовно здійснив Ласа Оппенгейм. У фундаментальній праці *"International Law: A Treatise" (Vol. II)* він запропонував визначення, що зберігає актуальність: "Війна є суперечкою між двома або більше державами через їхні збройні сили з метою подолання одне одного та нав'язання таких умов миру, які побажає переможець" (Oppenheim, 1940, p. 202). Це визначення фіксує ключові ознаки: суб'єктність (держави), засіб (збройна сила), мету (подолання противника) та правовий результат (визначення умов миру). Втім, сам Оппенгейм визнавав недосконалість цього визначення в умовах, коли держави де-факто вели бойові дії, не оголошуючи формального стану війни. Редактор пізніших видань його праці Герш Лаутерпахт розвинув цю думку, критикуючи розмитість поняття "війна" і наголошуючи на небезпеці відсутності чіткого юридичного визначення для практики міжнародних відносин (Lauterpacht, 1947, pp. 175–180). Лаутерпахт звертав увагу на те, що без такого визначення держави отримують можливість ухилятися від застосування норм міжнародного гуманітарного права, оголошуючи свої дії "поліцейськими операціями" або "антитерористичними заходами" замість того, щоб визнавати стан війни. Ця позиція виявилася пророчною: саме така практика набула поширення після Другої світової війни і стала однією з причин поступового витіснення терміна "війна" з міжнародно-правового обігу. Класична договірно-правова конструкція переходу від миру до війни була формалізована Конвенцією (III) про відкриття воєнних дій 1907 р. Відповідно до ст. 1 Воєнні дії між державами не повинні розпочинатися без попереднього і недвозначного попередження у формі мотивованого оголошення війни або ультиматуму з умовним оголошенням війни. Ст. 2, своєю чергою, передбачала повідомлення нейтральних держав про наявність стану війни (*state of war*). Таким чином, Конвенція нормативно розмежувала фактичне ведення воєнних дій (*hostilities*), односторонній юридичний акт – оголошення війни (*declaration of war*) та правовий стан міждержавних відносин (*state of war*) (Конвенція про відкриття воєнних дій, 1907, ст. 1 *Convention* (III), Art. 1). Женевські конвенції 1949 р. не відмовилися від цієї категорії, але доповнили її об'єктивним критерієм збройного конфлікту. Спільна ст. 2 передбачає застосування Конвенцій

як у випадку оголошеної війни (*declared war*), так і будь-якого іншого міжнародного збройного конфлікту (*any other armed conflict*), навіть якщо стан війни не визнається однією зі сторін. Сучасний Коментар МКЧХ підкреслює, що оголошена війна (*declared war*) та збройний конфлікт (*armed conflict*) охоплюють різні правові реальності. Отже, після 1949 р. фактичне існування *armed conflict* стало самостійною та достатньою підставою для застосування міжнародного гуманітарного права, однак це не усунуло концептуальної відмінності між фактом збройного протистояння, актом оголошення війни та правовим станом відносин між державами, який існує в умовах військового протистояння (ICRC, 2016, *Commentary on the First Geneva Convention*, Art. 1).

Гаазьке право 1907 р. нормативно розмежувало відкриття воєнних дій та правила їх ведення: III Гаазька конвенція встановила процедуру відкриття воєнних дій шляхом попереднього і недвозначного попередження, зокрема мотивованого оголошення війни (Конвенція про відкриття воєнних дій (*Convention (III) relative to the Opening of Hostilities*, 1907, Arts. 1–2), тоді як IV Гаазька конвенція та додане до неї Положення регламентували права й обов'язки воюючих сторін, засоби і способи ведення воєнних дій, перемир'я та окупацію (IV Конвенція "Про закони і звичаї війни на суходолі, 1907, ст. 2–7).

Таким чином, Гаазькі конвенції 1907 р. нормативно розмежували юридичний початок війни та правила її ведення: Конвенція III визначала порядок переходу від мирних відносин до стану війни через формалізоване відкриття воєнних дій, тоді як Конвенція IV регулювала поведінку сторін уже в умовах війни. Це свідчить про існування в класичному міжнародному праві окремої правової конструкції стану війни, відмінної від фактичного ведення воєнних дій та правил їх здійснення.

Сучасна доктрина також зберігає відмінність між війною в технічному та матеріальному сенсі. Й. Дінштейн вводить техніко-правову диференціацію (*war in the technical sense*) як формальний правовий статус, породжений проголошенням війни (*declaration of war*), тоді як сама війна у матеріальному плані виникає через фізичне застосування сили, засобів та ресурсів її ведення (*war in the material sense*) (Dinstein, P. 17).

3. Статус термінів "війна" та "стан війни" після Другої світової війни: причини та наслідки

Після 1945 р. у міжнародному праві відбулися свідомі термінологічна трансформація та функціональна декомпозиція класичної категорії "війна". Статут ООН переніс центр міжнародного гуманітарного права з класичного права на війну як "*jus ad bellum*", із правового статусу початку бойових дій на заборону погрози застосування сили (*threat or use of force*), збройного нападу (*armed attack*) та агресії (*aggression*). Женевські конвенції 1949 р., своєю чергою, зберегли поняття

оголошення стану війни (*declared war*), але додали до нього об'єктивну фактичну категорію будь-яких інших збройних конфліктів (*any other armed conflict*) як самостійну підставу застосування МГП. Поняття "війна", "стан війни" поступово витіснялися категоріями "агресія" та "збройний конфлікт". Статут ООН 1945 р. взагалі не використовує термін "війна", натомість оперує поняттями "загроза миру", "порушення миру" та "акт агресії" (*United Nations Charter*, 1945). Женевські конвенції 1949 р. закріпили поняття "збройний конфлікт", яке стало тригером для застосування норм міжнародного гуманітарного права незалежно від формального оголошення війни. Така конструкція мала принципове гуманітарне значення: застосування МГП перестало залежати виключно від формального визнання державами існування війни. Сучасний коментар МКЧХ до ст. 2 прямо наголошує, що *declared war* та *armed conflict* охоплюють різні правові реальності, причому остання категорія має більш об'єктивний і фактичний характер. Отже, Женевські конвенції не замінили категорію "*declared war*" на "*armed conflict*", а доповнили формально-статусну конструкцію війни фактичним критерієм застосування МГП (*Geneva Conventions*, 1949). Логіка такого підходу була зрозумілою: він унеможливлював ухилення від застосування норм гуманітарного права шляхом формального невизнання стану війни. Однак ця трансформація не вирішила проблеми, а лише ускладнила її. Це засвідчує, що така трансформація вирішила передусім питання про момент початку застосування МГП, але не усунула окремого питання щодо юридичного статусу міждержавних відносин. Саме тут виникає функціональне розмежування категорій: *armed conflict* визначає фактичну ситуацію, достатню для застосування МГП; *aggression* характеризує правомірність застосування сили в площині *jus ad bellum*; натомість *state of war* історично характеризував правовий стан відносин між державами. Тому ці категорії не є повністю взаємозамінними. Як зауважує сучасна дослідниця Ш. Авів Єйні, правовий термін "війна" вважається архаїчним, що не має субстанції в сучасному міжнародному праві, однак насправді він зберігає пояснювальну цінність для правопорядку (Aviv Yeini, 2023, pp. 701–705). Ключова концептуальна проблема полягає в тому, що агресія та війна є принципово різними міжнародно-правовими та міжнародно-політичними явищами.

Агресія в розумінні Резолюції ГА ООН 3314 (1974) характеризує застосування збройної сили однією державою проти іншої та належить передусім до сфери *jus ad bellum* (UN General Assembly, 1974, Art. 1). Натомість *state of war* у класичній міжнародно-правовій конструкції є реляційною категорією, що визначає правовий стан відносин між щонайменше двома державами. Функціональне зміщення акценту з категорії війни на застосування сили та агресію залишило відкритим питання універсальної *status-based* категорії, здатної характеризувати міждержавні відносини протягом усього періоду збройного протистояння. У цьому полягає функціональна асиметрія: агресія стосується

поведінки конкретної держави, тоді як *state of war* – правового стану відносин між сторонами. Відповідно, встановлення акту агресії та визначення виникнення, існування і припинення стану війни є різними міжнародно-правовими категоріями.

Важливе значення для розмежування цих категорій має практика Комісії з розгляду претензій між Еритреєю та Ефіопією (*Eritrea – Ethiopia Claims Commission, EECC*), створеної відповідно до Алжирської мирної угоди 2000 р. після завершення збройного конфлікту між Еритреєю та Ефіопією 1998–2000 рр. Комісія була наділена повноваженнями вирішувати шляхом обов'язкового арбітражу вимоги однієї держави до іншої, а також вимоги їхніх громадян, пов'язані з конфліктом і спричинені порушеннями міжнародного гуманітарного права та інших норм міжнародного права. У межах цієї компетенції Комісія окремо розглядала питання правомірності застосування сили (*jus ad bellum*), порушень правил ведення збройного конфлікту (*jus in bello*), а згодом і питання причинного зв'язку та компенсації завданої шкоди. Саме під час розгляду *jus ad bellum* Комісія звернулася до співвідношення між *declaration of war* та *state of war*, зазначивши, що сутність оголошення війни полягає в чіткому підтвердженні існування стану війни між воюючими сторонами (*Eritrea – Ethiopia Claims Commission, 2005, Partial Award, P. 1–8*). Комісія, зокрема, відхилила аргумент Еритреї про те, що резолюція Ради міністрів і парламенту Ефіопії від 13 травня 1998 р. була оголошенням війни. У § 17 рішення зазначено, що сутність оголошення війни (*declaration of war*) полягає в чіткому підтвердженні існування стану війни між ворогуючими сторонами (*state of war between belligerents*), водночас звернуто увагу на збереження між сторонами дипломатичних і певних економічних відносин як обставину, несумісну з формальним оголошенням війни. У § 19 Комісія констатувала, що після збройного нападу Еритреї та рішення Ефіопії діяти в порядку самооборони "*a war resulted*", тобто війна виникла попри відсутність її формального оголошення. Показово, що під час визначення юридичного значення оголошення війни Комісія безпосередньо послалася на Гаазьку конвенцію III 1907 р. щодо початку воєнних дій (*Eritrea – Ethiopia Claims Commission, 2005, Partial Award, paras. 17, 19, UN Doc. S/2005/816, p. 13*).

Таким чином, у класичній і сучасній міжнародно-правовій конструкції односторонні акти держави, як-от акт агресії або акт оголошення війни, здатні змінювати характер двосторонніх чи багатосторонніх відносин і зумовлювати їх перехід від стану миру до стану війни, однак не є тотожними ані війні як ширшому політико-правовому феномену, ані стану війни як правовій характеристиці міждержавних відносин. Сформована після 1945 р. нормативна асиметрія між фактом застосування сили, його правовою кваліфікацією та статусом відносин між державами має негативні практичні наслідки. Масштаб сучасного збройного протистояння ілюструють дані Уппсальської програми

даних про конфлікти (UCDP), якою у 2024 р. зафіксовано 61 активний збройний конфлікт за участю щонайменше однієї держави. Дані вказують, що конфлікти відбувалися у 36 країнах, що є рекордним показником від початку систематичного збирання даних з 1946 р., причому в 11 з них збройні протистояння досягли рівня "війни" за критерієм 1000 і більше бойових смертей на рік (Davies et al., 2025, pp. 4–6).

4. Сучасна доктрина

Серед сучасних дослідників проблему нормативної невизначеності терміна "війна" найбільш послідовно досліджував ізраїльський учений Йорам Дінштейн. У монографії *"War, Aggression and Self-Defence"* він прямо вказує на відсутність юридичного визначення війни в сучасному міжнародному праві та на проблеми, які з цього випливають для практики застосування права (Dinstein, 2011, pp. 3–15). Зокрема, Дінштейн розрізняє поняття "збройний конфлікт" і "стан війни", вважаючи останнє ширшою категорією, яка може виникати за відсутності формального оголошення, але потребує правової фіксації свого початку і завершення. Антоніо Кассезе, досліджуючи співвідношення понять "війна" і "збройний конфлікт", дійшов висновку, що поділ конфліктів на міжнародні та неміжнародні є "довільним" і не відображає об'єктивної реальності сучасного збройного протистояння (Cassese, 1979, pp. 35–42). На його думку, гуманітарне право потребує уніфікованих критеріїв, незалежних від формальної кваліфікації конфлікту як "війни", "збройного конфлікту" чи "агресії". Марко Міланович, провідний британський фахівець у галузі міжнародного гуманітарного права та права прав людини, акцентує увагу на складнощах класифікації збройних конфліктів у сучасному МГП (Milanovic, 2014, pp. 163–188). У своїх працях він показує, що межі між міжнародними та неміжнародними збройними конфліктами є розмитими, а багато сучасних конфліктів не вписується у класичні архетипи, що породжує дискусії про "змішані" або "гібридні" збройні конфлікти. Ці труднощі класифікації прямо пов'язані з відсутністю чіткого нормативного визначення "війни" як родового поняття. Карстен Штан, аналізуючи традиційну дуалістичну концепцію права збройних конфліктів (*jus ad bellum – jus in bello*), яка склалася в міжвоєнний період, зауважує, що вона потребує доповнення третьою складовою, нормами та принципами врегулювання миру після завершення конфлікту (Stahn, 2006, pp. 921–943). Це дає підстави стверджувати про нормативну асиметрію розвитку трьох складових концепції *jus ad bellum – jus in bello – jus post bellum*. Якщо право війни (*jus in bello*) інституціоналізувалося через міжнародне гуманітарне право, то *jus post bellum*, попри не меншу практичну значущість, досі не набуло статусу цілісного правового режиму (Stahn et al., 2014, pp. 1–20; Österdahl, 2012, pp. 271–294). Саме ця ще одна нормативна асиметрія, але вже галузева, як видається, є структурною причиною того, що терміни "війна" та "стан війни", які історично

об'єднували всі три фази збройного протистояння, так і не мають єдиного визначення в сучасному міжнародному праві. Така функціональна диференціація простежується не лише в доктрині, а й у сучасній міжнародній судовій практиці. У рішенні від 2 лютого 2024 р. у справі "Звинувачення у геноциді за Конвенцією про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (Україна проти російської федерації)" (*Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation)*) Міжнародний Суд ООН розмежував правовий режим Конвенції про геноцид та інші норми міжнародного права. У § 146 Суд наголосив, що Конвенція не інкорпорує зовнішні щодо неї норми міжнародного права, "зокрема ті, що регулюють застосування сили" (*in particular those governing the use of force*) (ICJ, 2024, February 2, *Allegations of Genocide under the Genocide Convention, Preliminary Objections, Judgment, para. 146–147*). Цей підхід підтверджує ширшу закономірність: одна фактична ситуація міждержавного збройного протистояння може одночасно бути предметом різних міжнародно-правових режимів, кожен із яких відповідає на окреме юридичне питання. *Jus ad bellum* визначає правомірність застосування сили; категорія *armed conflict* – сферу застосування МГП; міжнародне кримінальне право встановлює підстави індивідуальної кримінальної відповідальності; *jus post bellum* намагається концептуалізувати правові проблеми переходу від конфлікту до миру. Водночас жодна з цих категорій окремо не виконує повністю тієї функції, яку класична конструкція *state of war* виконувала щодо визначення загального правового стану відносин між державами. Саме в цьому, вочевидь, полягає центральна нормативна проблема: після 1945 р. функції класичної категорії війни були розподілені між кількома спеціалізованими правовими режимами, тоді як універсальна категорія, яка б визначала правовий стан міждержавних відносин протягом циклу від стану миру до загрози його існуванню – стану війни – післявоєнне відновлення – стан миру, не отримала аналогічного нормативного розвитку.

5. Економіко-правовий вимір: ризики відновлення та реалізації проєктів

Відсутність у міжнародному праві універсального юридичного визначення початку та завершення стану війни створює правову невизначеність для механізмів післявоєнного відновлення. Факт агресії як одностороння ініціатива, часові рамки такої дії, інші елементи ототожнюються із фактом застосування збройної сили, а не тривалого збройного протистояння, оминаючи питання пропорційності відповіді, впливу на економіку, соціальні та політичні наслідки не лише агресії, а й взаємного протистояння, яке ця агресія породжувала та з якими у післякризовий період доводиться мати справу (Sellars, 2024, pp. 156–157). Особливо показовим у цьому контексті є рішення у справі COT щодо

транзиту, яка була ініційована Україною (*russia – Measures Concerning Traffic in Transit (DS512)*) у 2016 р. Спир виник у зв'язку із запровадженими російською владою обмеженнями автомобільного та залізничного транзиту українських товарів через російську територію до Казахстану та Киргизької Республіки, а також із фактичним поширенням цих обмежень на транзит до інших держав Центральної Азії. Україна стверджувала, що такі заходи порушують, зокрема, гарантовану ст. V *GATT* 1994 свободу транзиту. російська сторона обґрунтовувала їх необхідністю захисту своїх істотних інтересів безпеки у зв'язку з *надзвичайною ситуацією в міжнародних відносинах*, яка виникла у 2014 р., та посилалася на виняток, передбачений ст. XXI(b)(iii) *GATT* 1994 (*WTO*, 2019, *WT/DS512/R, paras. 7.1–7.4*). Позиція Групи експертів СОТ дала відповідь на питання: чи може держава самостійно й остаточно визначати існування обставин, пов'язаних із війною або іншою надзвичайною ситуацією в міжнародних відносинах, та чи їх наявність підлягає об'єктивному встановленню міжнародним органом. СОТ, тлумачачи ст. XXI(b)(iii) *GATT* 1994, яка допускає застосування заходів, вжитих в умовах особливо напружених міжнародних відносин (*in time of war or other emergency in international relations*), назвала позицію рф з одностороннього тлумачення двосторонніх відносин неприпустимою та повністю самовизначальною (*self-judging*). Як вказано в рішенні, характер цієї норми щодо наявності обставин, передбачених підпунктами ст. XXI(b), підлягає об'єктивній оцінці (*WTO*, 2019, *paras. 7.53–7.104*). Таким чином, кваліфікація характеру міждержавних відносин не може залежати виключно від одностороннього волевиявлення однієї держави, а потребує оцінки сукупності об'єктивних обставин, що визначають фактичний і правовий стан відносин між сторонами. При цьому поняття *emergency in international relations* рішення пов'язало із ситуаціями збройного або латентного збройного конфлікту, підвищеної міжнародної напруженості чи кризи та визначило, що ситуація у відносинах між Україною і росією, яка існувала з 2014 р., становила таку крайність відносин (*emergency in international relations*) (*WTO*, 2019, *paras. 7.76, 7.114–7.123*). Російські транзитні обмеження, відповідно, були об'єктивно вжиті "in time of" цієї надзвичайної ситуації (*WTO*, 2019, *paras. 7.124–7.126*). Більше того, група експертів охарактеризувала цю ситуацію як таку, що була дуже близькою до основи (*hard core*) війни або збройного конфлікту (*WTO*, 2019, *paras. 7.136–7.137*).

Дискусійним залишається припущення, що офіційне визнання стану війни може негативно впливати на міжнародне фінансування та інвестиції. Водночас установчі акти МВФ, Світового банку, ЄБРР, ЄІБ та механізми фінансової підтримки ЄС не передбачають автоматичного припинення кредитування чи фінансової допомоги державі внаслідок самого факту оголошення стану війни (*Articles of Agreement of the IMF, n.d.; IBRD, n.d.; IFC, n.d.; Agreement Establishing the EBRD, 1990; Statute of the EIB, n.d.; Regulation (EU) 2024/792, 2024, February 29*). Практика підтримки України після 2022 р. також демонструє, що масштабне

збройне протистояння саме по собі не виключає міжнародного фінансування: навпаки, в його умовах були створені спеціальні механізми макрофінансової допомоги, гарантій та довгострокового фінансування відновлення (*International Monetary Fund. Ukraine: Request for an Extended Arrangement under the Extended Fund Facility, IMF Country Report No. 23/112; Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council of 29 February 2024 establishing the Ukraine Facility, Art. 1*). Водночас відсутність чіткої синхронізованої правової конструкції стану війни для міжнародних відносин та воєнного стану для регулювання внутрішньодержавних завдань оборони породжує невизначеність щодо моменту переходу від збройного протистояння до післявоєнного відновлення. Припинення активних бойових дій може оформлюватися через *ceasefire*, *armistice* або *peace treaty*, які мають різну юридичну природу та наслідки. Така невизначеність впливає на реалізацію програм реконструкції, компенсацій, довгострокового кредитування, інвестицій та страхування воєнних ризиків. Як вбачається, найбільшу правову визначеність здатний забезпечити мирний договір, який, на відміну від припинення вогню чи перемир'я, може комплексно врегулювати наслідки війни та сформувати правову основу для відновлення мирних відносин. Історичним прикладом такого підходу є Сан-Франциський мирний договір 1951 р., що став одним із ключових правових механізмів післявоєнного врегулювання щодо Японії (*Treaty of Peace with Japan, 1951, September 8, Art. 1(a), 3, 7–14*).

6. Внутрішньодержавний вимір: Конституція України

Проблема нормативної невизначеності терміна "війна" має не лише міжнародний, а й виразний внутрішньодержавний вимір. Конституція України містить поняття "стан війни" в ключових нормах, що визначають конституційний механізм реагування на збройну агресію. Відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради належить "оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України" (Конституція України, 1996). Аналогічний припис міститься у ст. 106 Конституції щодо повноважень Президента України. Закон України "Про оборону України" визначає, що з моменту оголошення стану війни або фактичного початку воєнних дій настає "воєнний час" (Закон України "Про оборону України", 1991, ст. 4). Це означає, що Конституція наділяє органи влади повноваженнями оголошувати "стан війни", не розкриваючи його змісту, – ситуація, яка є прямим відображенням аналогічної прогалини на рівні міжнародного права. Практичні наслідки цієї прогалини стали помітними після 24 лютого 2022 р. Повноваження Верховної Ради щодо прийняття до розгляду законопроєкту "Про оголошення стану війни" не були реалізовані. Натомість було введено воєнний стан – правовий режим,

що регулює передусім внутрішньополітичні аспекти (Закон України "Про правовий режим воєнного стану", 2015). Стан війни, що стосується зовнішньополітичних відносин та формального визнання двостороннього збройного протистояння, залишився неоголошеним. Ця дихотомія між *de facto* збройним протистоянням і відсутністю *de jure* стану війни безпосередньо впливає на застосування механізмів *jus post bellum*, зокрема на питання репарацій, реституції, відновлення та юридичної відповідальності агресора. Варто додати, що сама хронологія агресії російської федерації проти України ілюструє складність застосування формальних категорій "війни" і "збройного конфлікту": повномасштабне вторгнення, розпочате 24 лютого 2022 р., є за своєю правовою природою не окремим міжнародно-правовим порушенням, а кількісною й якісною ескалацією агресії, що тривала з 2014 р.

Генеральна Асамблея ООН резолюцією ES-11/1 від 2 березня 2022 р. визнала цю агресію порушенням Статуту ООН (*UN General Assembly*, 2022). Встановлення 2014 р., а не лише 2022 р., як моменту порушення засадничих основ міжнародного права має пряме значення для моделювання шляхів застосування механізмів *jus post bellum*, оскільки мирне врегулювання повинно усувати наслідки протиправного діяння в повному обсязі.

7. *Jus post bellum* і проблема визначення завершення міжнародного збройного конфлікту в сучасному вимірі

Відсутність нормативного визначення понять "війна" та "стан війни" безпосередньо породжує невизначеність щодо того, коли і як вони закінчуються. Концепція *jus post bellum* передбачає особливий правовий режим для перехідного періоду між збройним протистоянням і стійким миром, що охоплює питання демілітаризації, відновлення правопорядку, відповідальності за воєнні злочини, репарацій і відбудови (*Stahn*, 2006; *May*, 2012). Однак якщо відсутнє чітке визначення того, що є "війною", то неможливо визначити, коли вона закінчується і коли починається застосування норм *jus post bellum*. Це питання має не лише теоретичне, а й суто практичне значення. Зокрема, кваліфікація збройного протистояння як "стану війни" або просто "збройного конфлікту" визначає застосовність різних норм міжнародного права щодо поводження з полоненими, захисту цивільного населення, правового статусу окупованих територій і, зрештою, відповідальності за завдану шкоду.

Статистика *UCDP* демонструє, що за умов відсутності чіткого нормативного визначення кінця збройного протистояння, а отже, і початку застосування *jus post bellum*, конфлікти мають тенденцію до затяжного характеру. З 2021 по 2024 р. лише одна з активних "воєн" у класифікації *UCDP* завершилася мирною угодою (*Davies et al.*, 2025, pp. 4–6).

Висновки

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що з 1945 р. спостерігається фрагментація та диференціація визначення термінів "війна" та "стан війни", які, своєю чергою, не зникли з міжнародного права, а зазнали розширеного тлумачення через такі дефініції, як агресія (*aggression*), що характеризує початкове протиправне застосування сили державою; право на застосування сили (*jus ad bellum*), яке визначає правомірність такого застосування; збройний конфлікт (*armed conflict*), який є фактичним критерієм застосування міжнародного гуманітарного права; оголошення війни (*declaration of war*), яке є одностороннім юридичним актом, тоді як стан війни (*state of war*) характеризує правовий стан міждержавних відносин. Отже, ці категорії виконують різні юридичні функції та не є взаємозамінними. Дослідження дозволило виокремити нормативну асиметрію: за детального регулювання застосування сили, збройного конфлікту, окупації, міжнародної відповідальності та міжнародних злочинів сучасне міжнародне право не сформувало універсальної статусної конструкції (*status-based concept*), яка б визначала виникнення, існування та припинення стану війни ні в політичному, ні в міжнародно-правовому вимірі, щоб забезпечити нормативно та інституційно визначений перехід до відновлення мирних відносин у післяконфліктному світі. Міжнародна судова та арбітражна практика підтверджує цю функціональну фрагментацію: одна ситуація міждержавного збройного протистояння може мати різну юридичну кваліфікацію залежно від застосовного правового режиму. Нормативна невизначеність терміна "війна" структурно пов'язана з нормативною асиметрією розвитку трьох складових теорії справедливої війни: *jus in bello* інституціоналізувалося через міжнародне гуманітарне право, тоді як *jus ad bellum* і, особливо, *jus post bellum* залишаються переважно доктринальними конструкціями (Stahn, 2006, pp. 921–943; Orend, 2007, pp. 571–591). Доктрина – від класичної природно-правової традиції (Гроцій, Віторія, Суарес) через Оппенгейма і Лаутерпахта до Дінштейна, Кассезе, Мілановича, Штана, Оренда, Мея і Басса – одностайно вказує на проблему відсутності нормативного визначення "війни" й "стану війни" і на практичні труднощі, які з цього випливають. Особливо ця невизначеність проявляється у сфері права післявоєнного врегулювання (*jus post bellum*), яке, на відміну від права на застосування сили (*jus ad bellum*) та права збройних конфліктів (*jus in bello*, МГП), не сформувалося як цілісний міжнародно-правовий режим. Відсутність універсальних критеріїв юридичного завершення стану війни ускладнює визначення переходу до післявоєнного врегулювання, відновлення мирних відносин, репарацій та реконструкції. Аналогічна проблема простежується у праві України: Конституція України оперує категорією "стан війни" та визначає компетенцію щодо його оголошення й укладення миру, однак законодавство не містить його нормативного визначення та чіткого співвідношення з категоріями "воєнний стан".

Отже, дослідження продемонструвало не відсутність правового регулювання війни, а фрагментацію її правових функцій за відсутності універсальної конструкції, яка охоплювала б повний цикл міждержавних відносин: стан миру – перехід до стану війни – стан війни – післявоєнне врегулювання – встановлення стану миру. Подальша доктринальна розробка категорії стану війни (*state of war*) та критеріїв її виникнення і припинення може сприяти розвитку права післявоєнного врегулювання (*jus post bellum*) та підвищенню правової визначеності механізмів переходу від війни до миру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

Articles of Agreement of the International Bank for Reconstruction and Development (IBRD). (n.d.). World Bank – IBRD Articles of Agreement.

Articles of Agreement of the International Finance Corporation (IFC). (n.d.). IFC Governance and Articles of Agreement.

Articles of Agreement of the International Monetary Fund. (n.d.). <https://www.imf.org/external/pubs/ft/aa>

Aviv Yeini, S. (2023). War. *University of Pennsylvania Journal of International Law*, 44(3), 701–787. <https://scholarship.law.upenn.edu/jil/vol44/iss3/3/>

Bass, G. (2004). Jus Post Bellum. *Philosophy & Public Affairs*, 32(4), 384–412.

Bruha, T. (2017). The General Assembly's Definition of the Act of Aggression. In C. Kreß & S. Barriga (Eds.), *The Crime of Aggression: A Commentary* (pp. 156–157). Cambridge University Press.

Cassese, A. (1979). *The New Humanitarian Law of Armed Conflict*. Editoriale Scientifica.

Davies, S., Pettersson, T., Sollenberg, M., & Öberg, M. (2025). Organized violence 1989–2024, and the challenges of identifying civilian victims. *Journal of Peace Research*, 62(4). <https://doi.org/10.1177/00223433251345636>

Dinstein, Yo. (2011). *War, Aggression and Self-Defence* (5th ed.). Cambridge University Press.

Eritrea – Ethiopia Claims Commission. (2005, December 19). *Partial Award, Jus Ad Bellum: Ethiopia's Claims 1–8*. <https://pca-cpa.org/en/cases/71/>; <https://legal.un.org/riaa/states/ethiopia.shtml>

Geneva Conventions of 12 August 1949. (1949). Common Article 2. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154

Grotius, H. (2005). *The rights of war and peace* (Vol. II, Book II, Chapter I, §§ II–V). Liberty Fund. (Original work published 1625).

ICRC. (2016). *Commentary on the First Geneva Convention: Article 2 – Application of the Convention*. <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949additional-protocols-and-their-commentaries>

International Court of Justice (ICJ). (2024, February 2). *Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation: 32 States Intervening): Preliminary Objections* (paras. 146–147). <https://www.icj-cij.org/node/203503>

IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі. (1907, 18 жовтня). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text

Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land and Its Annex: Regulations Concerning the Laws and Customs of War on Land. (1907, October 18). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text

Kant, I. (1996). *Die Metaphysik der Sitten (The Metaphysics of Morals)*. Cambridge University Press. (Original work published 1797).

Kant, I. (2003). *Zum ewigen Frieden: Ein philosophischer Entwurf (Perpetual Peace)*. Hackett Publishing Company. (Original work published 1795).

- Lauterpacht, H. (1947). *Recognition in International Law*. Cambridge University Press. <https://archive.org/details/lauterpacht1947>
- Lieber Institute West Point. (2024, October 22). *War as a Non-State-Centric Concept of Contemporary International Law*. <https://lieber.westpoint.edu/war-non-state-centric-concept-contemporary-international-law/>
- May, L. (2012). *After War Ends: A Philosophical Perspective*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139088107>
- May, L. (2014). Jus Post Bellum, Grotius, and Meionexia. In C. Stahn, J. S. Easterday, & J. Iverson (Eds.), *Jus Post Bellum: Mapping the Normative Foundations* (pp. 15–25). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199685899.003.0002>
- May, L., & Edenberg, E. (Eds.). (2013). *Jus Post Bellum and Transitional Justice*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139628594>.
- May, L., & Forcehimes, A. (Eds.). (2012). *Morality, Jus Post Bellum, and International Law*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139161916>
- Milanovic, M. (2014). The End of Application of International Humanitarian Law. *International Review of the Red Cross*, 96(893), 163–188. <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc-893-milanovic.pdf>
- Oppenheim, L. (1940). *International Law: A Treatise. Vol. II: Disputes, War and Neutrality* (H. Lauterpacht, Ed.; 6th ed.). Longmans, Green and Co. <https://www.gutenberg.org/files/41047/41047-h/41047-h.htm>
- Orend, B. (2000). Jus Post Bellum. *Journal of Social Philosophy*, 31(1), 117–137.
- Orend, B. (2007). Jus Post Bellum: The Perspective of a Just-War Theorist. *Leiden Journal of International Law*, 20(3), 571–591. <https://doi.org/10.1017/S0922156507004268>
- Österdahl, I. (2012). Just War, Just Peace and the Jus Post Bellum. *Nordic Journal of International Law*, 81(3), 271–293. <https://doi.org/10.1163/15718107-08103003>
- Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council of 29 February 2024 establishing the Ukraine Facility. (2024, February 29). Official Journal of the European Union. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/792/oj>
- Reichberg, G. M. (2017). *Thomas Aquinas on War and Peace*. Cambridge University Press.
- Reichberg, G. M., & Syse, H. (Eds.). (2014). *Religion, War, and Ethics: A Sourcebook of Textual Traditions*. Cambridge University Press.
- Reichberg, G. M., Syse, H., & Begby, E. (Eds.). (2006). *The Ethics of War: Classic and Contemporary Readings*. Blackwell.
- Sellers, K. (2024). *"Crimes Against Peace" and International Law*. Cambridge University Press.
- Stahn, C. (2006). "Jus ad bellum", "jus in bello" . . . "jus post bellum"? – Rethinking the Conception of the Law of Armed Force. *European Journal of International Law*, 17(5), 921–943. <https://doi.org/10.1093/ejil/chl037>
- Stahn, C. (2006). "Jus Ad Bellum", "Jus In Bello" ... "Jus Post Bellum"? Rethinking the Conception of the Law of Armed Force. *European Journal of International Law*, 17(5), 921–943. <https://www.ejil.org/pdfs/17/5/111.pdf>
- Stahn, C., Easterday, J. S., & Iverson, J. (Eds.). (2014). *Jus Post Bellum: Mapping the Normative Foundations*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199685899.001.0001>
- Statute of the European Investment Bank. (n.d.). European Investment Bank – Statute.
- Suárez, F. (1621). Disputatio XIII De Bello [Disputation XIII On War]. In *De triplici virtute theologica*. Coimbra.
- Treaty of Peace with Japan. (1951, September 8). *United Nations Treaty Series*, 136, 48–52. <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%20136/volume-136-i-1832-english.pdf>
- UN General Assembly. (1974, December 14). Resolution 3314 (XXIX) Definition of Aggression. [https://undocs.org/A/RES/3314\(XXIX\)](https://undocs.org/A/RES/3314(XXIX))
- UN General Assembly. (2022, March 2). Resolution ES-11/1 Aggression against Ukraine. <https://undocs.org/A/RES/ES-11/1>
- United Nations Charter. (1945, June 26). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010

Vitoria, F. de. (1991). *Political Writings* (A. Pagden & J. Lawrance, Eds.). Cambridge University Press. https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9781316041345_A25932863/preview-9781316041345_A25932863.pdf.

World Trade Organization (WTO). (2019, April 5). *russia – Measures Concerning Traffic in Transit: Report of the Panel* (WT/DS512/R, paras. 7.53–7.104, 7.114–7.137). <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/DS/512RA1.pdf&Open=True>

Андрейків, А. (2025). Міжнародно-правове регулювання відшкодування шкоди за злочини агресії в умовах воєнного стану та післявоєнного періоду. *Наукові праці Київського авіаційного інституту. Серія: Юридичний вісник "Повітряне і космічне право"*, 3(76), 31–37. <https://doi.org/10.18372/2307-9061.76.20516>

Andreikiv, A. (2025). International legal regulation of compensation for damage caused by crimes of aggression under martial law and in the post-war period. *Scientific Works of Kyiv Aviation Institute. Series: Legal Bulletin "Air and Space Law"*, 3(76), 31–37. <https://doi.org/10.18372/2307-9061.76.20516>

Водяніков, О. Ю. (2023). Злочин проти миру в міжнародному праві і в кримінальному праві України. *Право України*, (5), 12–29. <https://doi.org/10.33498/louu-2023-05-012>

Vodiannikov, O. Yu. (2023). Crime against peace in international law and Ukrainian criminal law. *Law of Ukraine*, (5), 12–29. <https://doi.org/10.33498/louu-2023-05-012>

Конвенція (III) про відкриття воєнних дій. (1907, 18 жовтня). *Газета конвенція (III)*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b85; https://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague03.asp

Convention (III) Relative to the Opening of Hostilities. (1907, October 18). *The Hague Convention (III)*. https://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague03.asp; https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b85

Конституція України. (1996, 28 червня). Закон України № 254к/96-ВР. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

Constitution of Ukraine. (1996, June 28). Law of Ukraine No. 254k/96-VR. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

Про оборону України: Закон України № 1932-XII. (1991, 6 грудня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>

On the Defense of Ukraine: Law of Ukraine No. 1932-XII. (1991, December 6). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>

Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII. (2015, 12 травня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>

On the Legal Regime of Martial Law: Law of Ukraine No. 389-VIII. (2015, May 12). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>

Статут для Міжнародного трибуналу і покарання головних військових злочинців європейських країн осі (б. д.). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_201

Statute for the International Tribunal and the punishment of the main war criminals of the European Axis countries. (n.d.). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_201

Угода про заснування Європейського банку реконструкції та розвитку. (1990, 29 травня). База даних "Законодавство України". Верховна Рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_062

Agreement Establishing the European Bank for Reconstruction and Development. (1990, May 29). *Legislation of Ukraine Database*. Verkhovna Rada of Ukraine. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_062.

Конфлікт інтересів. Автор заявляє, що не має фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не має відносин з державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору.

Автор не отримував прямого фінансування для цього дослідження.

Андрейків, А. (2026). Терміни "війна" та "стан війни" в концепції *jus post bellum*. *Ius Modernum*, 3(144), 4–21. [https://doi.org/10.31617/3.2026\(144\)07](https://doi.org/10.31617/3.2026(144)07)

Надійшла до редакції 17.07.2026.
Отримано після доопрацювання 02.08.2026.
Прийнято до друку 27.08.2026.
Публікація онлайн 16.09.2026.